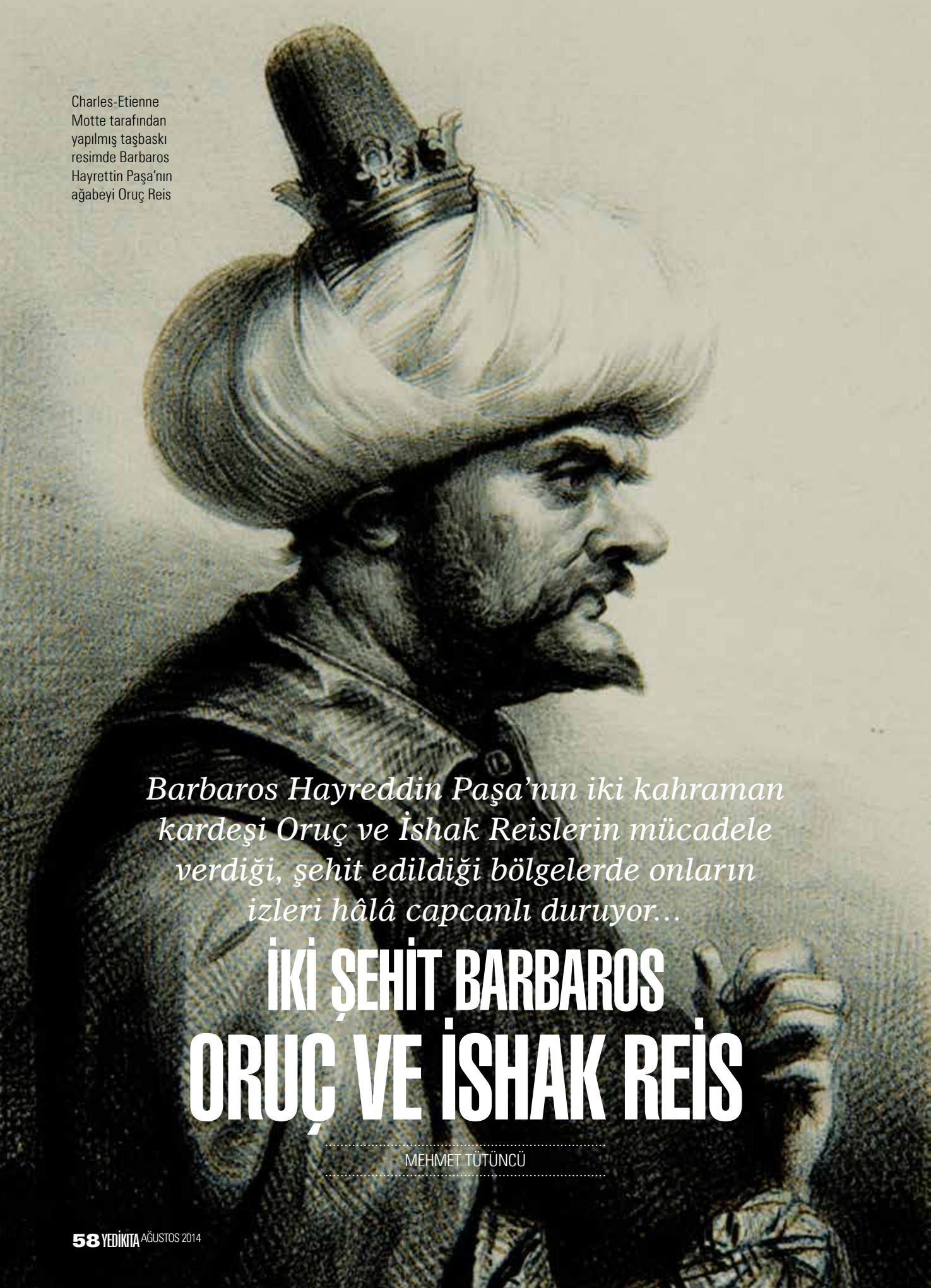

Charles-Etienne Motte tarafından yapılmış taşbaskı resimde Barbaros Hayrettin Paşa'nın ağabeyi Oruç Reis

Barbaros Hayreddin Paşa'nın iki kahraman kardeşi Oruç ve İshak Reislerin mücadele verdiği, şehit edildiği bölgelerde onların izleri hâlâ capcanlı duruyor...

İKİ ŞEHİT BARBAROS ORUÇ VE İSHAK REİS

MEHMET TÜTÜNCÜ

BARBAROS

Osmanlı denizcilik tarihinde yeni bir dönem başlatan ve Akdeniz'i düşmana dar eden Barbaros kardeşler uzun yıllar, Sultan İkinci Bayezid'in şehzadesi Korkut'un hizmetinde ve himayesinde çalışmışlar, Yavuz Sultan Selim'in 1512'de tahta çıkmasından sonra Mısır'a ve oradan da Tunus'ta Cerbe Adası'na geçmişlerdir.

Bu yıllarda Kuzey Afrika Müslümanları büyük tehdit altında idiler. 1492'de Endülüs Gırnata devletini yıkan İspanya, yayılmacı emelleri ve misyonerlik çalışmalarını artırarak buraları sömürgeleştirmek ve Hıristiyanlaştırmak için Kuzey Afrika'ya saldırmıştı. Bu taarruzlar karşısında Oruç Reis ve kardeşleri, Cezayirlilerin yardım talepleri üzerine önce Becaye'yi kuşatmışlardır. Burada savaşırken Oruç Reis bir kolunu kaybetmiş ve gazi olmuştu. Daha sonra Cicel ve Cezayir şehrini İspanyollardan alan Oruç Reis, 1518 yılında Cezayir'in batısındaki Şerşel Kalesi'ni almış ve kardeşi Hayreddin'i Cezayir şehrinde bırakarak Cezayir ülkesinin o yıllardaki en önemli şehri olan Tlemsen'e doğru ilerlemeye başlamıştır. Oruç Reis 1518 yılında burayı alarak, İspanyolların kuklası olan hükümdar Ebu Hammu'yu devirmiştir.

Tlemsen ele geçirilince İspanyollar telaşlanmışlardı. Çünkü Tlemsen o zamanlar Cezayir'in en önemli şehirlerinden biriydi. Oruç'un bu zaferiyle Vahran (Oran) hariç diğer bütün şehirler İspanyol istilasından kurtarılmış, Kuzey Afrika'daki İspanyol yayılmacılığına önemli bir darbe vurulmuştu. Fakat İspanyollar Ebu Hammu'yu tekrar tahta oturtmak ve kaybettikleri yerleri geri alabilmek için hemen büyük bir ordu ile henüz ellerinde bulunan Vahran'da toplandılar ve karşı saldırıya geçtiler. İşte bu mücadeleler esnasında, 1518 yılında hem Oruç Reis hem de ağabeyi İshak Reis şehit olmuşlardır. Bu yazımız, Oruç ve İshak Reislerin nasıl şehit oldukları ve mezarları üzerinde yaptığımız araştırmaların ürünüdür.

İshak Reis'in Şehadeti ve Mezarı

Tlemsen kuşatmasında Barbaros kardeşlerin en büyüğü olan İshak Reis'in görev yeri Kalatu'l-Kıla'ı savunmaktır. Cezayir-Tlemsen yolunun en önemli geçiş yeri olan Kalatu'l-Kıla', askerî ve coğrafî bakımdan çok stratejik bir noktadaydı. Ayrıca verimli arazilere sahip, sulak bir bölgeydi.

Barbaroslar Kroniği'nin yazarı Francisco Lopez de Gomara, İshak Reis'in şehadetini şöyle anlatıyor:

"...Türkler bir gece Kalatu'l-Kıla'dan hareket edip tedbirsiz, kendilerinden emin ve çok rahat olan bizim askerlerimize saldırdılar. Altı yüz İspanyol askerinden dört yüzü ya öldürüldü ya da esir düştü. Geri kalan 200 asker bu kötü haberi Vahran'a ulaştırdılar. Bizimkiler bu dört yüz askerimizin ölüm ve zayiatından dolayı büyük bir üzüntü duydular. Fakat vakit geçirmeden, intikam almak için yola çıktılar. Kalatu'l-Kıla'a geldiklerinde Türkler hâlâ orada idiler. (...) Düşmanlar (yani Türkler) kendilerini savunamadılar ve hayatlarının bağışlanması şartıyla teslim oldular. Fakat bir İspanyol ile bir Türk arasında vuku bulan ufak bir mesele yüzünden o

kadar büyük bir arbede meydana geldi ki, çıkan bu gürültü ve patırtı ortasında istenmesine rağmen, verilen sözler yerine getirilemedi ve sonunda bu altı yüz Türk'ten kurtulan olmadı, ya öldürüldüler ya esir düştüler. Hayreddin'in kardeşi olan Manşete (İshak) ve Kaptanı Escandel (İskender) burada öldüler. Ölümleri ve yüzlerce Türk'ün zayiatı Kral Oruç'u çok üzdü..."

Buna Göre İshak Reis İspanyolların sözüne güvenerek serbest bırakılması şartıyla teslim olmuş, fakat İspanyollar sözlerinde durmayarak İshak Reis ve 600 askerini şehit etmişlerdir.

Eski bir Telemsanlıyı tasvir eden resim

Günümüzde Kalatu'l-Kıla

Bugün kısa Kala adı verilen bu önemli mekân Barbaros Hayreddin Paşa'nın hatıralarında Kalatu'l-Kıla' (Kalelerin kalesi) adıyla geçer. Çevresinde oturan kabilenin ismine istinaden Kala-i Beni Raşid adıyla da anılmıştır. Mustağanem şehrine 61, Muaskar (Mascara) şehrine ise 41 km uzaklıkta, dağların arasında bir geçit noktasıdır. Bu şehrin Osmanlı usulünde yapılmış tek kubbeli ve sekizgen minareli bir camisi vardır. Köy surlarla çevrili imiş. Bir kaç sur parçasının kalıntıları hâlâ görülebiliyor.

Köylüler, atalarının Endülüs'ten göç eden Müslüman Araplar ve Barbaros Hayreddin zamanında buraya gelen Türk askerleri olduğunu söylemekteler. Nitekim 1400 ve 1500'lü yıllarda Endülüs'ten getirilen Kur'ân-ı Kerîm ve el yazmalarını hâlâ saklıyorlar.

Köyün ortasında kendilerine göre bir müze kurmuşlar; çevrede buldukları tarihi malzemeleri sergiliyorlar. Bu malzemeler arasında eski gülleler ve eski ateşli silahlar da bulunmaktadır ki bunlar İspanyol saldırısında kullanılmış silahlardır. Çünkü daha sonra Kala'da herhangi bir savaş olmamıştır.

Köyde Seyyidî Abdullah adında bir yatır bulunmakta. Köyün biraz aşağısında da tarihî mezar taşlarının yer aldığı Mücahidler Mezarlığı var. Mezar taşlarına isim ve tarih yazılmamış. İspanyollar ile yapılan savaşta şehit edilen İshak Reis'in askerlerinin toplu mezarlığı burasıymış. 600 kadar şehit Türk burada gömülü olmalıdır.

İshak Reis'in mezarını sorunca bizi köyün yukarısındaki yeşil kubbeli bir türbeye çıkardılar. Burası Seyyidî Dahman adı verilen, buralara Müslümanlığı getiren bir âlimin türbesiymiş. İshak Reis şehit olunca naaşını Seyyidî Dahman'ın türbesine kaldırmışlar. Türbenin içinde oldukça büyük bir sanduka var. Onun yanında ise İshak Reis'in mezarının yerini belli etmek için kullanılan iki gülle yer alıyor.

Oruç Reis'in türbesinden geriye kalanlar

Oruç Reis ile Hayreddin Paşa'nın ağabeyi İshak Reis'in şehit olduğu Kalatu'l-Kıla'da yaptığımız araştırmalarda, köy camisinin dış duvarında, Rebiülevvel 1173 yani Ekim 1759 tarihli bir de kitabe bulduk.

Oruç Reis'in Şehadeti ve Mezarı

İspanyolların takibi neticesinde hiç bir yerden yardım alamayan Oruç Reis 1518 yılı Ekim ayında şehit düşer. Oruç Reis'in şehit edilişi ve kabrinin bulunduğu yer hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Barbaros Hayreddin Paşa, Gazavat'ında bu konuda ayrıntılı bilgi vermez. Sadece Tlemsen'de öldüğünü belirtir. İspanyol kaynaklarında ise daha ayrıntılı bilgiler vardır.

Diego de Haedo'nun yazdıklarına göre 1518 yılının başında ordusuyla Vahran'a dönen Marki, bir öncü kuvvet ve Ebu Hammu'nun askerleri ile Oruç Reis'i sıkıştırır. Ardından Mayıs ayında 10.000 kişilik bir güçle tekrar harekete geçer. Tlemsen yolunda Kalatu'l-Kıla'ı kuşatır. Burada Barbaros Kardeşlerin en büyüğü İshak vardır. İshak Reis bu kuşatmada 600 adamıyla birlikte kahramanca mücadele verir ve şehit düşer. Artık Marki'yi Tlemsen'e gitmekten alıkoyacak hiç bir engel kalmamıştır.

Oruç Reis, Marki'nin, Ebu Hammu beraberinde olduğu halde Tlemsen'e doğru geldiğini öğrenince tedbirler almaya başladı ve Fas kralı Muhammed bin Said'e acele etmeleri ve yardıma gelmede gecikmemeleri haberini gönderdi.

Bu şekilde Oruç Reis Fas'tan gelecek yardıma umut bağlamıştı ve az sayıdaki askeriyle Tlemsen'de zor durumda idi. Ağabeyi İshak Reis İspanyol saldırılarında şehit olmuş, Tlemsen-Cezayir yolu elden çıkmış, İspanyol kuvvetleri Tlemsen kapılarına dayanmışlardı. Bu durumda fazla beklemenin bir anlamı yoktu. Neticede, en güvendiği adamlarıyla yaptığı istişarede Fas'a doğru bir huruç harekâtı kararını aldılar ve o gece bunu tatbik ettiler.

Fakat İspanyollar onu ve adamlarını takip edip Ucda Nehri'ni geçtikten sonra etraflarını sardılar. Burada verilen mücadelede Oruç Reis ve arkadaşları şehit düştüler. On beş gün geçmeden Fas Kralı, Melilla'ya 4 fersah uzaklıkta Abdebu denilen yere Barbaros'a (Oruç) yardım için yirmi bin atlı ve piyade askerle geldi. Fakat çok geç kalmıştı. Marki'nin Barbaros'u öldürüp kafasını kestiğini öğrendiğinde geri döndü. İspanyollar Ebu Hammu'yu tekrar tahta oturttular.

Madrid Kraliyet Tarih Akademisi Kütüphanesi, E.144, s. 193'te bulunan ve Oruç Reis'i öldüren Teğmen Garcia Fernandez de La Plaza'ya (Tineo) verilen bir kraliyet imtiyaz belgesi, Oruç Reis'in şehadetiyle ilgili en önemli kaynaktır.

Armada, Oruç Reis'in Acı Hatırası

Garcia'nın memleketi Tineo'nun armasında halen Oruç Reis'in bir portresi yer almaktadır. Kuzey İspanya'nın Asturias bölgesinde 12.000 nüfuslu bu küçük kasabanın armasının ortasında şehrin sembolü aslan, sol üstte kasabanın kalesi ve alt kısımda ise bu bölgede faal olan manastırlar ve rahiplerin (solda Sistersiyan ve sağda Fransiskan) sembolleri bulunmaktadır. Armanın sol üst köşesinde ise kırmızı bir çerçeve içerisinde Garcia Fernandez de La Plaza'ya imtiyaz olarak verilen Oruç Reis'in kesilmiş başı, kılıcı ve bayrağı ile çerçevenin etrafında 4 kesik baş figürü yer alır. İmtiyaz belgesinde belirtildiği gibi Barbaros'un portresi, alemi, kılıcı, sancağı ve diğer dört Türk portresi ile bezenmiş kırmızı bir arma'nın aynısı buraya da nakşedilmiştir. Oruç Reis'in bu acı hatırası halen Tineo kasabasının armasında yer almaktadır.

Barbaros'un portresi, alemi, kılıcı, sancağı ve diğer dört Türk portresi ile bezenmiş kırmızı arma

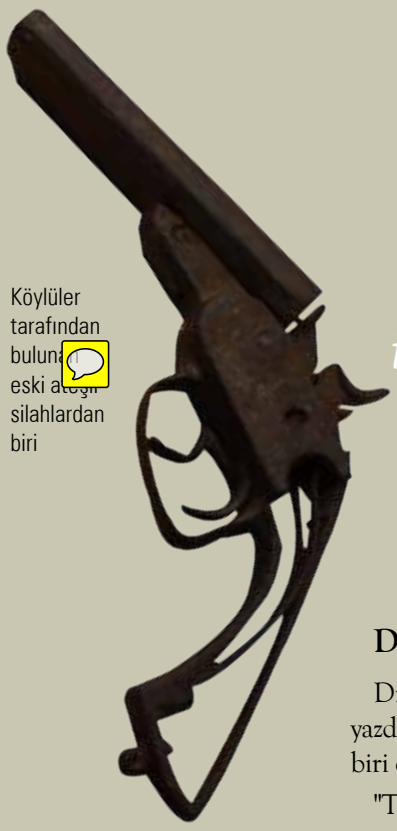
BARBAROS

Köylüler tarafından saklanan 1400 ve 1500'lü yıllara ait el yazması kitaplardan biri

İshak Reis'in şehit olduğu, Barbaros Hayreddin Paşa'nın hatıralarında Kalatu'l-Kıla' (Kalelerin kalesi) adıyla geçen köy

Köylüler tarafından bulunan eski ateşli silahlardan biri

Çok canlı, cesur ve yiğit, eli açık, savaşta ve itaatsizlik durumu hariç zalim olmayan biriydi. Askerleri onu sever, kendisine itaat eder ve ondan korkarlardı. Nitekim öldüğünde acı içinde ağlamışlardır. Arkasında ne bir kız, ne de bir erkek evlat bıraktı.

Düşmanları Tarafından Bile Seviliyordu

Diego de Haedo'nun 1612 yılında Cezayir Genel Tarihi ve Topografyası'nda yazdığı ağıt gibi sözler Oruç'un düşmanları tarafından bile sevilen ve saygı duyulan biri olduğunu ortaya koyar:

"Türkleri Berberi topraklarına getiren ve Berberilere batının zenginliklerini tatmayı ve onlardan faydalanmayı öğreten ilk kişi olmuştur. Onlara büyük bir çeviklik, kurnazlık ve cesaretle bugün sahip oldukları muazzam gücü vermiştir. Öldüğünde henüz 44 yaşındaydı. Pek uzun boylu değildi, ama çok iri, kaslı ve kızıl sakallıydı. Pek parlak ve canlı gözleri vardı. Burnu basık ve ten rengi esmerle beyaz arasındaydı. Çok canlı, cesur ve yiğit, eli açık, savaşta ve itaatsizlik durumu hariç zalim olmayan biriydi. Askerleri onu sever, kendisine itaat eder ve ondan korkarlardı. Nitekim öldüğünde acı içinde ağlamışlardır. Arkasında ne bir kız, ne de bir erkek evlat bıraktı. Cicelli ve dağlarında 4 yıl, Cezayir'de iki yıl ve Tlemsen'de bir yıldan az kral oldu. 14 yıl Berberi topraklarında yaşayarak Hıristiyanlara büyük zararlar verdi."

Oruç Reis'in 6 ay İspanyollara karşı direndiği Mesuar Kalesi (Tlemsen) ve [illegible]alkı

Oruç Reis'in Mezarı Nerededir?

Kraliyet Akademisi (E. 144), Diego de Haedo (Cezayir Genel Tarihi ve Topografyası 1612), Lopez de Gomara (Barbaroslar Kroniği) ve Prudencio de Sandoval (İmparator V. Carlos'un hayatı ve Olayların Tarihi, 1634) gibi İspanyol kaynaklarına göre Oruç Reis'in, Angad Ovası'nda Ucda Nehri'ni geçip Mecenete sıradağlarına doğru giderken Ucda Nehri kenarında şehit olduğu tablosu ortaya çıkmaktadır. Bu da demek olur ki Oruç Reis'in mezarı Cezayir'de değil Fas topraklarındadır.

Oruç Reis Fas topraklarında şehit edilmiştir. Zaten doğuya gitmesi için bir sebep yoktu. Batıdan yardıma gelecek Fas kralının topraklarına geçmesi daha akla yakın gelmekte. Nitekim Haedo, Oruç Reis'in ölümünden 14 gün sonra Fas kralının Melila'ya 4 fersah mesafede bulunan Abdedbu denilen yere yirmi bin atlı ve piyade ile geldiğini, fakat Oruç'un şehit olduğunu duyunca geri döndüğünü yazar.

Köyün yukarılarında bulunan İshak Reis'in Türbesi

Oruç Reis'in Mezarını Aradık

Yaptığımız araştırmalar bizi Fas-Cezayir tarafına götürdü. Nitekim Fas-Cezayir sınırında bulunan Ucda şehrinin 14 km kuzeyinde, tam sınırda yaptığımız araştırmada, sınıra 850 metre uzaklıkta yıkılmış bir türbe bulduk. Bu türbe, yöre halkı tarafından Türk Kabri olarak anılıyor ve burada İspanyollardan kaçan Türklerin toplu mezarı olduğu anlatıldı. Yerli halk bu türbede yatanların Tlemsen'i kurtarmaya gelen Türkler olduklarını söylemekte. Bu Türkler Arap ve İspanyollar tarafından öldürülmüş ve buraya defnedilmişlerdir. Türbenin karşısında da bir mezarlık bulunuyor. Maalesef askerî bölge olduğu için araştırma yapmamıza müsaade edilmedi. Otomobilden çektiğimiz birkaç resimle yetinmek zorunda kaldık.

İshak Reis, kendisiyle beraber şehit olan arkadaşlarıyla Kalatu'l-Kıla'da Seyyidî Dahman Türbesi'ne defnedildi.

Şehit edilen Oruç Reis'in kafası kesilerek Vahran'a götürülüp teşhir edildi. Naaşı ise bölge halkı tarafından ve belki de Fas kralı tarafından geçici bir türbeye defnedildi. Türk Mezarı adıyla anılan bu türbe yıkık haliyle bugüne kadar geldi.

Barbaros Hızır Hayreddin Paşa ise ağabeyleri İshak ve Oruç Reis'in türbelerini yaptırmaya fırsat bulamadan İspanyol yandaşı yerli işbirlikçilerle mücadele için Cezayir'in Cicel şehrine çekildi. 3 yıl sonra tekrar Cezayir'e gelerek hâkimiyetini ilan etti. Fakat bu sefer de kaptan-ı derya olarak tayin edilip İstanbul'a gitti.

Oruç Reis'in Mezarı İçin Arkeolojik Kazı Yapılabilir

Yaptığımız kaynak ve saha araştırmaları, Oruç Reis'in mezarının bizim bulduğumuz yer olduğunu işaret ediyor. Fakat yine de bir ihtiyat kaydı konmalıdır. Emin olmak için arkeolojik bir kazı yapılabilir. Kuzey Afrika'nın bu büyük kurtarıcısı için Fas ve Cezayir hükümetlerinin işbirliği ile çalışmaları ve ona layık bir türbe yaptırmaları, ortak kültür değerlerimiz için çok önemli bir adım olacaktır.

Kaynaklar: BERBRUGGER, Adrien, "La Mort du Fondateur de la Régence D'Alger", Revue Africaine, 4 (1860), s. 25-33; GRAMMONT, H.D., "Quel est le Lieu de la Mort d'Aroud'j Barberousse', Revue Africaine, Vol 22 (1878) s. 388-397; GRAULLE, A., "La Mort et le Tombeau de Baba Aroudj (Berberousse)", Revue du Monde Musulmans, 1924, s. 246-259; TOLEDO, Paulino, "Oruç Reis'in Ölümü Hakkında Resmi bir İspanyol Belgesi" Türkler ve Deniz, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007. s. 231-246; TÜTÜNCÜ, Mehmet , Cezayir'de Osmanlı izleri (1516-1830) : 314 Yıllık Osmanlı Hakimiyetinde Cezayir'den Kitabeler, Eserler ve Meşhurlar, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın; Haarlem: SOTA, Türk ve Arap Dünyası Araştırma Merkezi, 2013.

Kalatu'l-Kıla' köyündeki tarihi Mücahidler Mezarlığı. Burası muhtemelen İspanyollarla yapılan savaşta şehit düşen İshak Reis'in askerlerinin toplu mezarlığı